

Eugene Ivanov

VYTAUTAS MAGNUS
UNIVERSITY
MCMXXII

LIETUVIŲ
LITERATŪROS IR
TAUTOSAKOS
INSTITUTAS

LIETUVOS EDUKOLOGIJOS
UNIVERSITETAS

UNIVERZITA KARLOVA

TARPTAUTINĖS MOKSLINĖS KONFERENCIJOS

**PRANCIŠKUS SKORINA IR JO PRAHOS BIBLIJA.
DAUGIAKALBIS LDK KULTŪRINIS PAVELDAS
IR ŠIANDIENA**

T E Z Ė S

2017 m. lapkričio 8–9 d.
Čekija, Karolio universitetas

Konferencija organizuojama pagal ES SF finansuojamą projektą
„Užsienio baltistikos centrų ir Lietuvos mokslo ir studijų institucijų
bendradarbiavimo skatinimas“
(Nr. 09.3.1-ESFA-V-709-01-0002)

2014-2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Konferenciją globoja Lietuvos Respublikos ambasada Čekijos Respublikoje

KONFERENCIJOS MOKSLINIS KOMITETAS

Pirmininkas – habil. dr. ILJA LEMEŠKIN (Čekija, Karolio universitetas)

Nariai:

prof. dr. GRASILDA BLAŽIENĖ (Lietuva, Lietuvių kalbos institutas)
prof. habil. dr. PIETRO UMBERTO DINI (Italija, Pizos universitetas)
prof. ALEKSANDRAS GRUŠA (Baltarusija, Baltarusijos valstybinis universitetas)
dr. SIGITAS NARBUTAS (Lietuva, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka)
prof. dr. REGINA RINKAUSKIENĖ (Lietuva, Lietuvos edukologijos universitetas)
prof. habil. dr. SERGEJUS TEMČINAS (Lietuva, Lietuvių kalbos institutas)

KONFERENCIJOS ORGANIZACINIS KOMITETAS

Pirmininkė – mgr. GEDA MONTVILAITĖ (Čekija, Karolio universitetas)

Nariai:

AGNĖ BALZAITĖ (Lietuva, Lietuvos edukologijos universitetas)
doc. dr. ONA PETRĖNIENĖ (Lietuva, Lietuvos edukologijos universitetas)
doc. dr. JURGA TRIMONYTĖ BIKELIENĖ (Lietuva, Lietuvos edukologijos universitetas)
mgr. NAD'A VAVEROVÁ (Čekija, Karolio universitetas)

TURINYS

Diego Ardoino

Vilniaus universitetas (Vilnius, Lietuva)

TEISMO EKSPERTIZĖ IR SENIEJI RANKRAŠČIAI. BAZELIO PĖDSAKO RAŠYSENOS EKSPERTIZĖ 7

Harald Bichlmeier

Halės-Vitenbergo Martyno Liuterio universitetas (Halė (Salė), Vokietija)

THE INFLUENCE OF THE LANGUAGE OF THE WRITINGS OF MARTIN LUTHER ON THE LANGUAGES OF CENTRAL EUROPE – INSIGHTS INTO A RUNNING PROJECT 8

Grasilda Blažienė

Lietuvių kalbos institutas (Vilnius, Lietuva)

VOKIEČIŲ ORDINO FOLIJANTŲ VERTIMO KLAUSIMU 9

Laimutė Bučienė

Lietuvos edukologijos universitetas (Vilnius, Lietuva)

SUDĖTINIO SAKINIO SKYRYBOS DĖSNINGUMAI XIX AMŽIAUS VIDURIO LIETUVIŲ RAŠOMOJOJE KALBOJE 10

Rima Cicėnienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (Vilnius, Lietuva)

LDK RANKRAŠTINĖS KNYGOS KULTŪROS BRUOŽAI IKI XVI A. VIDURIO 11

Jolanta Gelumbeckaitė

Lietuvių kalbos institutas (Vilnius, Lietuva)

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas (Frankfurtas prie Maino, Vokietija)

WOLFENBÜTTELIO POSTILĖ (1573/1574): PIRMIEJI BIBLIJOS VERTIMAI Į LIETUVIŲ KALBĄ 12

Tomáš Hoskovec

Praho lingvistinis būrelis (Praha, Čekija)

Maskvos technologijos institutas (Maskva, Rusija)

ЛИТЕРАТУРА И ПИСЬМЕННОСТЬ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО КАК ЕВРОПЕЙСКИЙ ФЕНОМЕН (О КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ ВОСПРИЯТИЯ ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ) 13

Aurelija Kaškelevičienė

Helsinkio universitetas (Helsinki, Suomija)

МОКАНČИЎЎ ЛYGIO МОКЫМО(SI) АКТУАЛІЈОС УЏСИЕНО БАЛТИСТІКОС СЕНТРУОСЕ 14

Vanda Kazanskiėnė

Sankt Peterburgo valstybinis universitetas (Sankt Peterburgas, Rusija)

PRŪSIŠKŲ IR PIRMOJO LIETUVIŠKO KATEKIZMŲ KELIAS Į TIKINČIUOSIUS ... 15

Daniela Kolenovská <i>Karolio universitetas (Praha, Čekija)</i> VÝZNAM SKARYNOVA DÍLA Z POHLEDU BĚLORUSKÝCH EMIGRANTŮ V MEZIVÁLEČNÉM ČESKOSLOVENSKU	16
Olga Králíčková <i>Karolio universitetas (Praha, Čekija)</i> EGREGIUS SKORINA: LITPHANUS – RUTHENUS – ROMANUS	16
Ilja Lemeškin <i>Karolio universitetas (Praha, Čekija)</i> ПЕРВЫЕ ПЕЧАТНЫЕ АКРОСТИХИ ВКЛ	17
Jiří Marvan, Mira Načeva-Marvanová <i>Jano Evangelisto Purkino universitetas Ůstyje prie Labès (Ůstis prie Labès, Čekija)</i> ČESKÁ BIBLICKÁ TRADICE JAKO KONTEXT EPOCHÁLNÍHO POČINU FRANTIŠKA SKARYNY	18
Geda Montvilaitė <i>Karolio universitetas (Praha, Čekija)</i> PRANCIŠKAUS SKORINOS PĖDSAKAI PRAHOJE	18
Nadežda Morozova <i>Lietuvių kalbos institutas (Vilnius, Lietuva)</i> «3 МИТРОПОЛИТОМ КИЕВСКИМ И ГАЛИЦКИМ...»: ОБ ОДНОМ ПРИЗНАКЕ РУКОПИСЕЙ, ПРОИСХОДЯЩИХ ИЗ ЛИТОВСКО-ПОЛЬСКИХ ЗЕМЕЛЬ	19
Sigitas Narbutas <i>Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskijų biblioteka (Vilnius, Lietuva)</i> SKORINA ŠIANDIEN: JO IR RUSĖNIŠKOSIOS BIBLIJOS MINĖJIMAS LIETUVOJE, ČEKIJOJE IR BALTARUSIJOJE 2017 METAIS	20
Daiva Narbutienė <i>Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskijų biblioteka (Vilnius, Lietuva)</i> PARATEKSTO REIKŠMĖ KNYGOTYRAI: S. BUDNO „KATEKIZMO“ ATVEJIS	21
Audinga Peluritytė-Tikuišienė <i>Vilniaus universitetas (Vilnius, Lietuva)</i> ŽODŽIO GALIA LITERATŪROJE IR ŠALIA JOS: SOVIETMEČIO PRADŽIA LIETUVOJE	22
Lina Pestal <i>Vienos universitetas (Viena, Austrija)</i> SODININKO PRANCIŠKAUS SKORINOS VARDAS AUSTRIJOS ARCHYVUOSE ..	23

Raimonda Ragauskienė

Lietuvos istorijos institutas (Vilnius, Lietuva)

Lietuvos edukologijos universitetas (Vilnius, Lietuva)

XVI A. LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS BAJORIJOS PRIVAČIUOSE ARCHYVUOSE KAUPŲ DOKUMENTŲ KALBA 24

Regina Rinkauskienė

Lietuvos edukologijos universitetas (Vilnius, Lietuva)

XIX AMŽIAUS RELIGINIAI TEKSTAI RYTŲ AUKŠTAIČIŲ PATARME: MORFOLOGINIS ASPEKTAS 26

Christiane Schiller

Berlyno Humboldtų universitetas (Berlynas, Vokietija)

JOHANNO CHRISTOPHO GOTTSCHEDO INDĖLIS Į LIETUVIŠKŲ KNYGŲ SPAUSDINIMĄ 26

Olga Shutova

Prancūzija

BIBLIA RUTHENICA: БИБЛИЯ РУСКА ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ. ВЗГЛЯД ИЗ ЕВРОПЫ, 16 – НАЧ. 18 ВВ. 27

Pavel Štoll

Karolio universitetas (Praha, Čekija)

WORK OF THE CZECH AND LATVIAN UNITY OF THE BRETHERN AND ITS LITERARY REFLECTIONS 28

Sergejus Temčinas

Lietuvių kalbos institutas (Vilnius, Lietuva)

KAIP SKORINA CITAVO BIBLIJĄ (EVANGELIJAS IR PSALMYNĄ) 29

Jana Uhrinová

Karolio universitetas (Praha, Čekija)

SKORINA SODININKAS 30

Asta Vaškeliene

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (Vilnius, Lietuva)

Lietuvos edukologijos universitetas (Vilnius, Lietuva)

APŠVIETOS IDĖJOS IR HUMANITARINIO UGDYMO KAITA LIETUVOS PIJORŲ MOKYMO PROGRAMOJE 31

Gytis Vaškėlis

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (Vilnius, Lietuva)

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (Vilnius, Lietuva)

DIENRAŠTIS „VILNIAUS ŽINIOS“ IR JO ŽINIA „IŠ VILNIAUS“ 32

Nad'a Vaverová

Karolio universitetas (Praha, Čekija)

ROOT VEL* IN LATVIAN FOLKSONGS 33

Diego Ardoino
Vilniaus universitetas (Vilnius, Lietuva)

**TEISMO EKSPERTIZĖ IR SENIEJI RANKRAŠČIAI.
BAZELIO PĒDSAKO RAŠYSENOS EKSPERTIZĖ**

Bazelio pēdsakas yra vienas svarbiausių ir kartu problemiškesniųjų mikrotekštų prūsistikos ir baltistikos srityse. Filologinis, kodikologinis, paleografinis ir lingvistinis tyrimas neleidžia galutinai išspręsti tam tikrų problemų, todėl pranešimo autorius nutarė kreiptis į Lietuvos teismo ekspertizės centrą ir pradėjo bendradarbiauti su jame dirbančiais skirtingų sričių ekspertais.

Pirmasis atliktas tyrimas – rašysenos ekspertizė. Šį tyrimą atliko rašysenos teismo eksperto kvalifikaciją turinčios ekspertės: Anelė Žalkauskienė (ekspertinis darbo stažas 40 metų) ir Rasa Tamošiūnaitė (ekspertinis darbo stažas 20 metų). Tiriamieji įrašai buvo pateikti puikios kokybės nuotraukose, kuriose esančius rašmenis, rašmenų jungimo požymius buvo galima kokybiškai padidinti kelis kartus. Nors Lietuvos teismo ekspertizės centro ekspertams senųjų rankraščių tyrimas nėra naujovė, vis dėlto, gavus užduotį ištirti *Bazelio pēdsaką*, susidurta su keliomis problemomis:

- tekstas yra ganėtinai trumpas, todėl jame individualios rašysenos informacijos nėra daug;
- įrašas parašytas menkai žinoma, mirusia kalba (greičiausiai prūsų kalbos variantu);
- tiriamąjį įrašą reikėjo lyginti su įrašais, rašytais lotynų ir vokiečių kalbomis;
- lotynų kalba parašytų rankraščio dalių rašymo maniera buvo skirtinga.

Nustatyti rašysenos variantiškumo ribas buvo nelengva, nes rašysenos ekspertai kai kurių rašmenų tiesiog negalėjo įskaityti (suprasti). Paleografines problemas (sutrumpinimus, tam tikras raidžių samplaikas ir pan.) padėjo išspręsti pranešimo autorius. Be jo pagalbos rašysenos ekspertai nebūtų supratę trumpinių prasmės, būtų buvę sunku vertinti rašmenų požymius.

Bazelio pēdsako rašyseną tirti ekspertams palengvino tai, kad šiame įrašė (nors ir ganėtinai trumpame) buvo po kelias pasikartojančias raides, kurių variantiškumas rodo, kad asmuo rašė nesilaikydamas griežtų raidžių rašymo taisyklių. „A“ raidžių rankraštyje yra penkios, „y“ – aštuonios, „e“ – vienuolika, „o“ – šešios, „n“ – keturios, „k“ ir „l“ – po tris. Kitų raidžių yra po dvi arba po vieną. Tarpusavyje buvo lyginamos ir lotyniškais rašmenimis parašytos analogiškos raidės.

Ištyrus *Bazelio pėdsako* rašyseną ir palyginus ją su pranešimo autoriaus pateiktais tekštais, nustatyti rašysenų bendrųjų ir specialiųjų požymių pastovūs skirtumai. Jie kartojosi ne vienoje, o keliose tokiose pat raidėse. Tai leido ekspertams įsitikinti, kad šie skirtumai yra esminiai ir sudaro požymių visumas, pakankamas kategoriškai teigti, kad lyginti pateiktus tekstus parašė ne tas asmuo, kuris rašė *Bazelio pėdsako* mikrotekstą.

Harald Bichlmeier

Halės-Vitenbergo Martyno Liuterio universitetas (Halė (Salė), Vokietija)

**THE INFLUENCE OF THE LANGUAGE OF THE WRITINGS OF MARTIN LUTHER
ON THE LANGUAGES OF CENTRAL EUROPE – INSIGHTS
INTO A RUNNING PROJECT**

The aim of my paper is to present a project momentarily under way at the University of Halle: “The influence of the language of the writings of Martin Luther on the languages of Central Europe.” In this project we have a look at the translations of Martin Luther’s works (including texts from his Enchiridion, his songs and his Bible-translation) into all the languages East of the coherent German-speaking areas, i.e. all the languages from Estonian in the North to Croatian, Hungarian and Romanian in the South. In some of these areas and for some of the languages there (the languages of the Baltics, Upper and Lower Sorbian, Slovene) reformation was not only the beginning of the printing of books, but of writing in the vernacular languages in general. Thus it can be expected that certain traits (loan-words and/or calques, syntactical structures) of the original German versions of the translated texts can be found in the translations.

After a general overview over the project, its range and the corpus treated, I’ll offer some preliminary results concerning mainly the Baltic languages. These preliminary results already show nicely the different scale to which German influence manifests itself in these first translations into Old Prussian, Lithuanian and Latvian.

Similarly, we also find a very clear distinction in the way other languages with and without a tradition of writing in the vernacular cope with these texts. Lower Sorbian offers an almost exceptionless word-by-word-translation (thus being typologically close to the Old Prussian situation), while Croatian with its four centuries long tradition of vernacular writing remains rather uninfluenced by the German original.

The findings will be illustrated by a number of examples.

VOKIEČIŲ ORDINO FOLIANTŲ VERTIMO KLAUSIMU

Negalima pasakyti, kad visi Vokiečių ordino raštininkai buvo Pranciškaus Skorinos amžininkai. Jie savo darbą pradėjo XIII amžiuje ir tęsė ne vieną šimtmetį. Ne kartą esu minėjusi, kad VO kanceliarijai ir jos darbininkams baltai turi būti dėkingi už savo istorijos ir kalbų duomenų (visų pirma, tai pasakytina apie gausius vardyno duomenis) įamžinimą.

Taip jau klostėsi mokslo tėkmė, kad apie pagrindinių VO dokumentų (t. y. foliantų) vertimą kalbėti lyg ir nebuvo reikalo, nes visi, kurie rėmėsi foliantų medžiaga, mokėjo ir dar tebemoka tas kalbas, kuriomis tie foliantai ir buvo parašyti, t. y. lotynų kalba ir senosiomis vokiečių kalbos atmainomis. Į kitas kalbas buvo ir tebėra verčiamos Henriko Latvio, Petro Dusburgiečio, Vygando Marburgiečio Livonijos ir Prūsijos žemių kronikos ir kiti šaltiniai, būtini istorijai suvokti. Kalbant apie OF, pirmiausia buvo susidurta su perrašų problemomis, nes rankraščiai ne vienu atveju sunkiai įskaitomi. Leisti buvo pradėta *Preussische Urkundenbücher*, kurių nuo 1882 m. iki 2000 m. pasirodė 6 tomai, iš viso – 12 tomų dalių (pirmasis sudarytojas Rudolf Phillipi). Į šiuos tomus sudėti dokumentai iki 1371 m. Dabar ketinama pradėti leisti 7 tomą, apimsiantį 1372–1376 metus. Hamburgo universiteto entuziastai, vadovaujami iškilaus Ordino istoriko prof. Jürgeno Sarnowsky'io, leidžia virtualią Prūsijos dokumentų knygą (adresas internete – <http://www1.uni-hamburg.de/Landesforschung/Urkundenbuch>). Dar nepalieti XIV amžiaus pabaigos ir XV amžiaus VO dokumentai, kurie itin domina tezių autorę.

Pranešime bus kalbama apie Ordino foliantą Nr. 107 *Alte Samländische Handfesten (frei der Ordensvogtei. Exemplar des Marschallamtes)* (liet. *Senosios Sembos privilegijos, prieinamos Ordino fogtijai. Maršalkos tarnybo egzempliorius*), jo perskaitymo, perrašymo ir vertimo dalykus. Negaliu nepaminėti ir 1448 m. kitame OF Nr. 103 užfiksuotų reikšmingų dalykų, patvirtinančių autorės hipotezę apie prūsiškų apeliatyvų fiksavimą Ordino raštuose. Pvz.: OF Nr. 104 – 1448 *einen erlen pfol uff der palwe...* (62v) (liet. *alksnio kuolą palvėje...*); OF Nr. 103 – 1448 *pfol der do stehet bey dem Medewalt hinder eyne weßen.* (120v) (liet. *kuolas, kuris įbestas prie Mede miško už pievos*). O štai trumpa ištraukėlė iš OF Nr. 107 – 1396: *Nawdisken das dorff hatte VI huben vff zins vnd haben den acker mit dem brife uff gegeben* (241v). (liet. *Naudiškių (vėlesni: Nautzken, rus. Dobrino) kaimas turėjo 6 ūbus činšo ir lauką atidavė*

pasirašytinai). Verčiant būtinas istorinio konteksto išmanymas, gebėjimas įvertinti tų amžių realijas ir, žinoma, geras originalo ir vertimo kalbos mokėjimas. Tokios būtų trys smulkmenos, galinčios atverti vartus į pažinimą.

Laimutė Bučienė

Lietuvos edukologijos universitetas (Vilnius, Lietuva)

SUDĖTINIO SAKINIO SKYRYBOS DĖSNINGUMAI XIX AMŽIAUS VIDURIO LIETUVIŲ RAŠOMOJOJE KALBOJE

Lietuvių kalbos skyryba yra per ištikus šimtmečius formavęsis rašomosios kalbos elementas. Dabartinė mūsų skyryba savo šaknimis susijusi su pirmaisiais lietuviškais raštais ir turinti jau puspenkto amžiaus tradiciją. Lietuvių kalbos skyryba formavosi veikiama kitų kalbų (lenkų, vokiečių, lotynų, rusų, prancūzų) skyrybų pavyzdžio, jai turėjo įtakos ir skiriamųjų ženklų vartojimo įgūdžiai, kuriuos buvo išsiugdę žymesnieji lietuvių rašytojai, kultūros veikėjai, vertėjai.

Lietuvių kalbos skyrybos istorija iki šiol nuosekliai, sistemingai neištirta. Lietuvių kalbos istorijos darbuose randame tik pavienių duomenų apie skyrybos ženklų vartojimą XVI–XVIII a. lietuviškuose raštuose.

Pranešimo tikslas yra aptarti ir apibendrinti XIX a. vidurio lietuvių raštijoje vyravusias sudėtinio sakinio skyrybos tendencijas. Medžiaga šiam tyrimui rinkta iš Mikalojaus Akelaičio, Juozapo Silvestro Dovydaičio, Motiejaus Valančiaus, Henriko Balevičiaus ir Kazimiero Michnevičiaus–Mikėno originalių ir verstinių veikalų, kurie yra tinkami reprezentuoti aptariamojo laikotarpio rašomosios kalbos būklę. Empirinės duomenų bazės pagrindą sudaro apie tris tūkstančius sudėtinio sakinio skyrybos atvejų.

Atliktas tyrimas atskleidė, kad XIX a. viduryje daugiausia įvairuoja prijungiamuoju ryšiu sujungtų predikaginių dėmenų skyryba: neretai šalutiniai dėmenys vienur atskiriami ar išskiriami, o kitur – ne. Nenustatyta, kad šalutinių dėmenų skyrimui ar neskyrimui turėtų įtaką jų vieta sakinyje. Sudėtinio sakinio sujungiamųjų dėmenų skyryba gerokai sistemiškesnė. Matomas polinkis neatskirti sudedamojo sujungimo dėmenų, sujungtų pavieniu jungtuku *ir*. Priešinamojo ar paremiamojo sujungimo dėmenys paprastai skiriami kableliais. Kartojamaisiais jungtukais *ir-ir* sujungtų predikaginių dėmenų skyryba dar nereguliari. Tiriamų autorių raštuose gana nuosekliai skiriami bejungtukiai sudėtinio sakinio dėmenys. Jų skyryba įvairiausia: sakinio

dėmenys skiriami kableliu, brūkšniu, dvitaškiu, kabliataškiu. Tai priklauso nuo predikacinių dėmenų semantinių santykių.

Dominuojantis sudėtinio sakinio dėmenų skirtukas – kablelis. Pastebima šokia tokia kablelio ir kabliataškio, kablelio ir brūkšnio, dvitaškio ir brūkšnio konkurencija esant tam pačiam skyrybos atvejui. Kaip rodo tiriamoji medžiaga, itin dažnas kabliataškio vartojimas Motiejaus Valančiaus raštuose turi stilistinės (autorinės) skyrybos bruožų.

Dažniausiai sudėtinio sakinio skyryba remiama sakinio sintaksine struktūra ir prasme. Kai kuriais atvejais skyrybos ženklai (ypač brūkšnys ir kabliataškis) motyvuoti ir sakinio intonacijos.

Taigi XIX a. vidurio lietuvių rašomojoje kalboje sudėtinių sakinių dėmenys skiriami arba neskiriami palyginti dėsniai, jau matoma kodifikacijos apraiškų, nors dar būta nenuoseklumų ir svyravimų.

Rima Cicėnienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (Vilnius, Lietuva)

LDK RANKRAŠTINĖS KNYGOS KULTŪROS BRUOŽAI IKI XVI A. VIDURIO

Valstybėje jau nuo XIV a. funkcionavo dvi raštijos tradicijos bažnytine slavų ir lotynų kalbomis. Ilgametėje LDK raštijos istoriografijoje dėmesys buvo skiriamas LDK knygos kultūros paminklams, lotyniškosios ir kirilika rašytos literatūros apimtims ir sklaidai valstybėje, knygos apipavidalinimui, taip pat LDK dokumentikos tradicijai. Istorikams ėmus diskutuoti apie paveldo bendrumą ir tautų integraciją valstybėje, naujai pažvelgus į LDK stačiatikių bažnyčios istoriją, Florencijos uniją ir jos išraiškas valstybėje, pranešime į knygos istoriją žvelgiama nauju aspektu: siekiama išsiaiškinti dviejų raštijos tradicijų koegzistencijos priežastis ir vėlesnę įtaką XVI a. knygos kultūros raidai.

Pranešimo tikslas – atskleisti susiformavusius LDK rankraštinės knygos kultūros bruožus iki XVI a. pradžios, nustatyti pagrindines istorines aplinkybes, lėmusias raštijos raidą ir tradicijų formavimąsi; aptarti XV–XVI a. sandūros rankraštinės knygos sampratą ir įtaką pirmiems LDK spaustuviniams. Tyrimo šaltiniu tapo išlikęs LDK rankraštinė knygų korpusas, šiuo metu saugomas kelių valstybių saugyklose: Lietuvoje, Lenkijoje, Rusijoje, Ukrainoje, taip pat pavieniai kodeksai, saugomi Vokietijoje, Prancūzijoje, Britanijoje.

Po Lietuvos krikšto 1387 m. ir 1413–1417 m. valstybės elitas susidūrė su Vakarų Europos civilizacijos viduramžių reiškiniiais: krašto evangelizacija, valdymo institucijų formavimusi, švietimo sistemos užuomazgomis ir augančiu raštingumu. Rašytinį dokumentą imta naudoti ne tik valstybiniu lygmeniu, bet ir socialinio elito tarpusavio ir turto santykiuose. Didėjo raštingų pasaulėjančių žmonių grupė, kuri mokėjo skaityti ir rašyti lotynų, rusėnų, bažnytine slavų ir lenkų kalbomis. Tiek *Lithuania propria*, tiek prijungtose rusėnų žemėse buvo steigiami abiejų religijų rašto centrai, funkcionavo katalikų ir stačiatikių liturgijai skirtos knygos. Tačiau abiejų Bažnyčių raštijos korpusai turėjo ir savą specifiką: skyrėsi knygų rašto kalba ir sudėtis. Sudėtinga tikybinė padėtis valstybėje, rašytiniuose bajorų šaltiniuose fiksuoti ankstyvi religinės bendrystės požymiai ir vis atgimstančios mintys apie vieningą valstybės bažnyčią skatino naujų kūrinių gimimą ir platinimą, savo sakraliųjų raštų ir šventųjų korpusų formavimą. Buvo steigiami nauji raštijos centrai Vilniuje, Supraslėje, Žirovičiuose. XV–XVI a. sandūroje rankraštinė knyga tiek turiniu, tiek apipavidalinimo derme atspindėjo LDK pilietinę nuostatą – lietuvių ir rytų slavų kilmės diduomenės, bajorijos bendrumo jausmą. Tokią knygos sampratą, matyt, buvo perėmęs ir Pranciškus Skorina, kurio leidiniai taip pat turėjo ne tik stačiatikišką, bet ir katalikišką orientaciją. Susiformavusi rankraštinio kodekso samprata ir kūrimo tradicija buvo perkelta ir į pirmuosius LDK spaudinius.

Jolanta Gelumbeckaitė

Lietuvių kalbos institutas (Vilnius, Lietuva)

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas (Frankfurtas prie Maino, Vokietija)

**WOLFENBÜTTELIO POSTILĖ (1573/1574):
PIRMIEJI BIBLIJOS VERTIMAI Į LIETUVIŲ KALBĄ**

Evangelikų liuteronų pamokslų rinkinys *Išguldymas Evangelijų per visus metus*, vad. *Wolfenbüttelio postilė* (toliau – *WP*), yra seniausia žinoma lietuviška rankraštinė knyga, 1573 m. parengtas ir 1574 m. puošniai įrištas neišlikusio pirminio teksto (ar tekstų) nuorašas. Pamokslų išdėstymas rodo, kad pirminis teksto variantas turėjo atsirasti 1565–1566 m. Jau vien antraštiniame Postilės lape išvardyti devynių liuteronų teologų vardai (su pridėta pastaba „ir iš kitų“) liudija, kad *WP* yra ypatingas lietuvių kultūroje Europos evangelikų liuteronų homiletikos tradicijos florilegijas. *WP* gausu Biblijos egzegezę ir doktriną liudijančių ištraukų iš Bažnyčios Tėvų ir Antikos, Viduramžių ir Renesanso autorių veikalų, taip pat remiamasi istoriografijos, hagiografijos, mitologijos ir paroiologijos pavyzdžiais. Gausios ilgesnės ar

trumpesnės citatos ir aliuzijos leidžia vertinti *WP* kaip pirmą literatūros antologiją lietuvių kalba. *WP* tekstas rodo aukštą erudicijos lygį ir akivaizdžiai išsiskiria iš to meto spausdintų lietuviškų knygų konteksto. Liuteroniškojo pamokslo tikslas – mokyti ir per paguodą bei raginimą įkvėpti krikščioniškajai veiklai, todėl svarbiausia pamoksle yra remtis Biblijos pavyzdžiais. *WP* esančios Biblijos citatos (pvz., Gn 17,1–17 Naujųjų metų pamoksle, *WP* fol. 44v₂₃–45r₂₁) laikytinos pirmasiais lietuviškais Biblijos vertimais. Daugeliu atžvilgiu *WP* kelia dar netirtus liturgijos istorijos klausimus, pvz., apokrifinė Nikodemo evangelija užima centrinę vietą Velykų antradienio pamoksle.

WP verstà iš lotynų kalbos. Tokia vertimo praktika atspindi kultūros sklaidos Europoje tendencijas, o XVI–XVII a. lietuvių raštijos genezėje yra veikiau išimtis negu dėsningumas.

Pranešime aptariamos Biblijos ištraukų vertimo strategijos. *Wolfenbüttelio postilėje* esančios Biblijos citatos lyginamos su Jono Bretkūno (1536–1602) Biblijos vertimu (1579–1590).

Tomáš Hoskovec

Praho lingvistinis būrelis (Praha, Čekija)
Maskvos technologijos institutas (Maskva, Rusija)

ЛИТЕРАТУРА И ПИСЬМЕННОСТЬ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО КАК ЕВРОПЕЙСКИЙ ФЕНОМЕН (О КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ ВОСПРИЯТИЯ ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ)

Бивлия руска доктора Франциска Скорины была издана в Праге пятьсот лет назад. Это событие имело как определенные причины, так и определенные последствия. Так или иначе, основным культурно-историческим контекстом восприятия Библии Скорины является контекст Великого княжества Литовского: Скорина, несмотря на то, что в разное время проживал в разных частях Европы, был подданным именно этого государства, и именно населению этого государства была Библия предназначена, пусть и получила известность далеко за его пределами.

Цель выступления заключается в том, чтобы познакомить с объективно и нейтрально поданным контекстом данного явления, подчеркнув его универсальность: докладчик попытается преподнести Скорину как исторический пример для Европы и человечества.

Нейтральность будет достигнута следующим образом: государственные образования, ограничивающие рамки исторического контекста, будут определены на основании событий и политических сил соответствующей эпохи; письменность этих государств будет подана как корпус текстов, отобранных на основании определенных критериев – безотносительно к исторической проекции национальных литературных традиций, которые сформировались намного позже.

Aurelija Kaškelevičienė
Helsinki universitetas (Helsinki, Suomija)

MOKANČIŪJŲ LYGIO MOKYMO(SI) AKTUALIJOS UŽSIENIO BALTISTIKOS CENTRUOSE

Pranešimo tema pasirinkta kaip bandymas atsakyti į kolegų sau ir kitiems keliamus klausimus, ko, kiek ir kaip reikėtų mokytis B2 / C1 lietuvių kalbos lygio studentus užsienio Baltistikos centruose. Pranešime remiamasi vadovėlio *Nė dienos be lietuvių kalbos. Trečioji knyga*, pranešimo autorės rengiamo kartu su Vilniaus universiteto lektore Virginija Stumbriene, medžiaga ir ilgamete patirtimi dėstant lietuvių kalbą skirtingų mokėjimo lygių studentams Lietuvoje ir užsienyje.

B2 / C1 lygio kalbos vartotojas *Bendruosiuose Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenyse* (2008) apibūdinamas kaip savarankiškas ir geras vartotojas, kuris „geba suprasti įvairius sudėtingus ilgesnius tekstus ir suvokti potekstę. Geba spontaniškai, laisvai, ilgai neieškodamas raiškos priemonių, išdėstyti savo nuomonę, nuostatą, pažiūras. Geba lanksčiai ir veiksmingai vartoti kalbą visuomeniniais, akademiniais ir profesiniais tikslais“.

Pagal daugumos Baltistikos centrų studijų programos reikalavimus studentai, įgydami BA laipsnį, turėtų būti pasiekę B2 / C1 lietuvių kalbos lygį. Nors lygio aprašas ir universitetų kursų programos yra parengtos jau seniai, mokymo priemonių tokio lygio studentams beveik nėra. Viena vertus, mokančiųjų lygio studentai gali mokytis iš realios aplinkos, žiniasklaidos, grožinės literatūros, filmų ir kt., kita vertus, ir tokiems studentams naudinga specialiai pritaikyta ilgaamžė, aukštos kultūrinės vertės medžiaga su užduotimis, nes tik tokiu atveju stebima pažanga ir pasiekiami tikslai. Kultūros, istorijos, literatūros, visuomenės raidos ir sociokultūros pažinimas mokomąja kalba yra ne mažiau svarbi programos dalis. Mokančiųjų lygio pratybose būtent kultūros ir sociokultūros pažinimas iš *vidaus* ir yra svarbiausias akcentas.

Tai tampa dar aktualiau kai kuriuose universitetuose pertvarkant Baltų kalbų ir kultūrų studijų programas. Mokydamiesi ir pažindami Lietuvos kultūrą, studentai mokosi analizuoti, interpretuoti, lyginti, aiškinti, pristatyti savo šalies kultūros, istorijos, visuomenės reiškinius lietuvių kalba.

Pranešime apžvelgiama temų ir tekstų parinkimas, žodyno, gramatikos ir kūrybinių užduočių įvairovė bei viena kita naujovė.

Vanda Kazanskienė

Sankt Peterburgo valstybinis universitetas (Sankt Peterburgas, Rusija)

PRŪSIŠKŲ IR PIRMOJO LIETUVIŠKO KATEKIZMŲ KELIAS Į TIKINČIUOSIUS

Graži reformatų idėja – skleisti tikėjimą gimtąja tikinčiųjų kalba – paspartino gyvybiškai svarbių knygų, visų pirma, katekizmų leidybą. Vis dėlto idėją įgyvendinti nebuvo lengva ne tik dėl knygų parengimo ir išleidimo, bet ir dėl praktinio pritaikymo.

Pirmasis ir antrasis prūsiški katekizmai buvo išleisti tais pačiais metais (1545). Jie nedaug skiriasi grafika, viena kita teksto emendacija ir prasideda beveik vienoda įžanga. Pagrindinė dalis – katekizmo tekstas – yra Liuterio *Mažojo katekizmo* teksto vertimas į prūsų kalbą, o įžangos žodžiai yra originalūs ir tiksliai nusako, kam skiriamas Katekizmo vertimas. Įžangoje nurodoma, jog Katekizmas pravers pastoriams ir sielų ganytojams, kad šie „kiekvieną sekmadienį be vertėjų patys skaitytų ir nevokiečių prūsų liaudžiai jos pačios kalba <...> išsakytų; <...> kad galėtų patys jaunos ir senus iš maldos ir kitų katekizmo dalykų apklausinėti... Nors pastoriai tos kalbos nemoka, tačiau gali iš nuosavų tarnų prūsišką tarimą <...> suvokti“.

Trečiojo prūsų katekizmo (1561 m.) įžangoje pastorių darbo sunkumai prūsiškose parapijose nurodomi taip: prastai mokant kalbą ypač sunku sakyti pamokslus, trūksta gerų vertėjų, mokačių skaityti. Šiems sunkumams įveikti telkiamos didaktinės priemonės: be raginimo patiems pastoriams mokytis tikinčiųjų kalbos, skatinama patikrinti, ar tikintieji teisingai suprato pasakytus žodžius. Vartojama dialogo forma, beje, būdinga ir Liuterio katekizmo originalui. Pastoriai raginami atrinkti gabesnius prūsų jaunuolius papildomai mokytis krikščioniškų tiesų ir vokiečių kalbos.

Pažymėtina, kad visuose katekizmuose minimi prūsai vertėjai, matyt, bent jau kai kuriais atvejais už pagalbą gaudavę atlyginimą. Pavyzdžiui, tai liudija išlikęs Pauliaus Mėgoto, talkininkavusio pastoriui Abeliui Viliui verčiant trečiąjį katekizmą, laiškas. Jame autorius tvirtina vertimo, mokymo tarnybą Pabečių bažnyčioje ėjęs 48 metus.

Pirmoji lietuviška knyga – M. Mažvydo „Katekizmas“, išėjusi vos porą metų vėliau už pirmąją prūsiškąją knygą, – skiriama jau tikintiesiems. „Katekizme“ netgi pateikiama gramatikos elementų ir, neminint kalbos sunkumų, poetiškas raginimas mokytis skaityti ir suprasti. Galima spėti, kad šį esminį pasikeitimą lėmė skirtinga socialinė prūsų ir lietuvių padėtis.

Daniela Kolenovská
Karolio universitetas (Praha, Čekija)

VÝZNAM SKARYNOVA DÍLA Z POHLEDU BĚLORUSKÝCH EMIGRANTŮ V MEZIVÁLEČNÉM ČESKOSLOVENSKU

Skarynovo dílo má vedle svého kulturního významu velký vliv v oblasti česko(slovensko)-běloruských a bělorusko-česk(slovensk)ých politických vztahů. Jeho potenciálu představit československé veřejnosti Bělorusy jako svébytnou a plnohodnotnou součást evropské kultury se pokusili využít v době mezi dvěma světovými válkami i emigranti z území bývalého carského Ruska, kteří v Československu rozvíjeli komplexní běloruský národní program. Skaryna tehdy sloužil rovněž jako svorník samotné běloruské komunity v Československu, v níž shoda na důležitosti jeho odkazu umožňovala nalézt minimální platformu pro společnou činnost politicky jinak značně heterogenní skupiny.

Příspěvek popíše vývoj Skarynova obrazu v textech československých Bělorusů s cílem určit, jaké publikum jimi zdůrazňované hodnoty adresovaly a zda mohly napomoci přijetí antisovětského běloruského národního programu československou veřejností.

Olga Králíčková
Karolio universitetas (Praha, Čekija)

EGREGIUS SKORINA: LITPHANUS – RUTHENUS – ROMANUS

Skirtingų laikų rašytiniuose šaltiniuose yra užfiksuoti keli apibūdinimai, nevienodai

nusakantys Pranciškaus Skorinos etninę priklausomybę: *Litphanus* (1506), *Ruthenus* (1512), *welisch gartner* (1538). Įvardijimas savęs italu, italu-lietuviu, sietinas su polinkiu antikizuoti lietuvių praeitį, randa pagrindimą XVI amžiaus lietuvių literatūroje.

Pranešime svarstomas čekų šaltiniuose deklaruojamas P. Skorinos itališkumas – *maister Francisko welisch gartner*. Apibūdinimas *welisch* klaidina. Samprotaujama, kad turima omenyje ne etninė priklausomybė, o Italijoje įgytas mediko diplomatas, tačiau nebūtinai. P. Skorina galėjo, o dėl įdarbinimo čekų karaliaus dvare („itališkame sode“) gal ir privalėjo save vadinti italu. Būtina atsižvelgti į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriografinę tradiciją, kuri lietuvius noriai kildino iš romėnų: metraštinė Legendinė dalis, Bychovco kronika, Jano Dlugošo samprotavimai ir kt. Populiarias mintis *Rusėniškosios Biblijos* leidimo metais priminė Motiejus Miechovietis: *Aiunt autem vetustiores et antiquitatum relatores, quod quidam Italici, propter Romanorum dissentiones deserentes Italiam, ingressi sunt terras Lithuaniae et nomen patriae Italia, genti vero Itali, indiderunt; quae per posteros terra Litalia gens Litali | littera praeposita coepit nuncupari. Ruteni autem et Poloni, eorum vicini, maiorem immutationem facientes usque in hodiernam dieni terram Lithuaniam, gentes vero Lithuanos appellant*. Aptariamas Simono Boučeko Venkováneko (*Simon Fagellus Villaticus*, *1473–1549) eilėraštis *De horto regio* (OPVSCVLA, Leipcig 1538), kuriame pirmą kartą apdainuotas italų meistro kūrinys.

Ија Лемешкин

Karolio universitetas (Praha, Čekija)

ПЕРВЫЕ ПЕЧАТНЫЕ АКРОСТИХИ ВКЛ

Начало книгопечатания Великого княжества Литовского – рутенского и литовского – теснейшим образом взаимосвязано с использованием акростихов, благодаря которым отдельно взятые издания (*Малая подорожная книга* и *Катехизис 1547 г.*) соотносятся с именами их создателей (авторов, составителей). Однако, как бы это и не показалось парадоксально, сравнительное изучение акростихов Ф. Скорины и М. Мажвидаса до сих пор никем не производилось. Аналогия, прослеживаемая при сопоставительном изучении комбинаторной поэтики, позволяет предположить, что М. Мажвидас при помощи аббревиатуры <BI> в позиции перед своим именем (по примеру Скорины) вписал свой академический титул: *Baccalaureus Iuris*. В конце

Катехизиса 1547 г., в литовском четверостишье Skaititaiar, правомерно усматривать телестих <BITP>: Baccalaureus Iuris Titulum Posuit.

Jiří Marvan, Mira Načeva-Marvanová

Jano Evangelisto Purkino universitetas Ūstyje prie Labės (Ūstis prie Labės, Čekija)

ČESKÁ BIBLICKÁ TRADICE JAKO KONTEXT EPOCHÁLNÍHO POČINU FRANTIŠKA SKARYNY

Příspěvek zdůrazňuje kontinuitu české biblické tradice (s pramenem již od doby cyrilo-metodějské) a Skarynova překladu Bible, ve které překlad Písma svatého do domácího jazyka – tj. do češtiny se stává nejen inspirací, ale též vzorem a vodítkem pro F. Skarynu při jeho práci nad překladem Bibliji Ruske do jeho běloruštiny. Vycházejí pravděpodobně jak z dobových prvotisku (1488, 1489), ale především z prvního vydání v zahraničí české Bible benátské (1506) – Skarynova Biblija se stává druhou slovanskou Biblí domácího jazyka a jedna z malá Bible tehdejších evropských jazyků již v době předluterovské. Vlivy textů českých inkunábulí a Bible Benátské na Skarynově překladu jsou ukázány na materiálu Písně Písni.

Geda Montvilaitė

Karolio universitetas (Praha, Čekija)

PRANCIŠKAUS SKORINOS PĖDSAKAI PRAHOJE

Čekiškasis Pranciškaus Skorinos gyvenimo laikotarpis neabejotinai yra labai svarbus. Remiantis išlikusiais faktografiniais duomenimis, galima daryti prielaidą, kad spaustuvininkas čia praleido kone tris savo gyvenimo dešimtmečius. Čekijos sostinėje praleistus metus labiausiai įprasmina P. Skorinos išleista *Rusėniškoji Biblija* – svarbus knygų spaudos faktas ne tik Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos, bet ir Čekijos leidybos istorijai. Deja, Prahoje karaliaus sodininkui teko išgyventi ir itin liūdnų gyvenimo momentų: didžiąjame 1541 m. gaisre, kuris prasidėjo Mažajame Prahos mieste ir nuniokojo net Prahos pilį bei Hradčanų (pripilio) miestą, žuvo P. Skorinos sūnus.

Pranešime aptariama, kur žymiajam spaustuvininkui teko dirbti, lankytis, kalbama apie konkrečias vietas, kurios savo atmintyje išsaugojo P. Skorinos veiklos atgarsius. Taip pat aptariamas P. Skorinos indėlis į kultūrinį renesansinės Prahos gyvenimą ir to indėlio svarba.

Nadežda Morozova
Lietuvių kalbos institutas (Vilnius, Lietuva)

**«3 МИТРОПОЛИТОМ КИЕВСКИМ И ГАЛИЦКИМ...»:
ОБ ОДНОМ ПРИЗНАКЕ РУКОПИСЕЙ,
ПРОИСХОДЯЩИХ ИЗ ЛИТОВСКО-ПОЛЬСКИХ ЗЕМЕЛЬ**

При подготовке сводного каталога кириллических рукописей, хранящихся в Вильнюсе, и, затем, каталога церковнославянских рукописей, принадлежавших Супрасльскому Благовещенскому монастырю, я обратила внимание на пробу пера (или помету) «3 митрополитом Киевским, Галицким и всея Руси...», встречающуюся на форзацных листах или внутренней стороне крышек переплета многих церковнославянских рукописей, в свое время принадлежавших библиотеке Супрасльского монастыря. Тогда же устно было высказано предположение, что данная помета является отличительным признаком именно супрасльских рукописей.

Безусловно, данная помета свидетельствует о бытовании рукописей, ее содержащих, на территории Киевской митрополии. Цель данной работы – выяснить, есть ли основания считать эти пометы более узким локализирующим признаком, указывающим на бытование книг в определенном книжном / религиозном центре (в данном случае – в Супрасле) или принадлежность к определенному кругу книжников.

Основная сложность при выявлении подобных рукописей состоит в том, что найти эту помету чаще всего можно лишь работая с кодексом *de visu* или с его цифровой копией, так как эта запись (или группа записей) чаще всего расценивается исследователями как обычная проба пера и не фиксируется (или не раскрывается) в описаниях. Целенаправленный поиск рукописей с данной пометой по доступным книгохранилищам (в первую очередь – в собрании кириллических рукописей Библиотеки им. Врублевских Академии наук Литвы) позволил выявить более 30 рукописей, содержащих интересующую нас запись. Большая часть рукописей действительно принадлежала библиотеке Супрасльского монастыря. Однако эта помета зафиксирована также в ряде рукописей, принадлежность которых библиотеке Супрасльского монастыря не является очевидной и пока не подтверждается другими источниками.

В докладе будет представлен палеографический анализ этих помет и их вариантов, а также других записей, сопровождающих указанную помету, показаны хронологические

рамки и другие признаки, выявлены варианты записей и определен предположительный ее инвариант, а обнаруженные рукописи сгруппированы по типам этих помет.

Sigitas Narbutas

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (Vilnius, Lietuva)

SKORINA ŠIANDIEN: JO IR RUSĖNIŠKOSIOS BIBLIJOS MINĖJIMAS LIETUVOJE, ČEKIJOJE IR BALTARUSIJOJE 2017 METAIS

Šiomet daug kur Europoje minimi keli reikšmingi jubiliejai. Bene svarbiausi iš jų mums yra du: 500-osios Reformacijos ir 500-osios *Rusėniškosios Biblijos* metinės. Abi jas žymėjusių renginių ir kitų įvykių turinys buvo itin gausus ir įvairus. Tai ypač pasakytina apie P. Skorinai tekusią dėmesio Lietuvoje, Baltarusijoje ir Čekijoje dalį. Ji nebuvo visur vienoda, todėl galima, įvertinus pastebėtus skirtumus, pateikti įžvalgų apie Skorinos atminimą šiose valstybėse.

Lietuvoje 2017 m. P. Skorina minėtas ne nacionaliniu, o lokaliu lygiu. Metų pradžioje buvo išleistas ir Vilniaus knygų mugėje pristatytas apybraižų rinkinys *Pranciškaus Skorinos Rusėniškajai Biblijai – 500*, LMA Vrublevskių bibliotekoje surengta didelė paroda (rodyta balandžio 12 – gegužės 31 d.), parengtos kelios kilnojamosios parodos, publikuota virtuali paroda lietuvių, anglų ir baltarusių kalbomis, o Vilniaus Rotušėje surengtas iškilmingas minėjimas. Populiariojoje spaudoje ir internetinėje žiniasklaidoje pasirodė keli straipsniai.

Čekijoje 2017 m. P. Skorina irgi minėtas ne nacionaliniu, o lokaliu lygiu. Slavų bibliotekoje (Nacionalinės bibliotekos dalis) birželio 14 – liepos 8 d. buvo demonstruota paroda „Pranciškus Skorina ir Praha“. Atidarymo dieną įvyko tarptautinis seminaras. Apie šiuos renginius, Skoriną, įvairius su jo gyvenimu ir darbais susijusius dalykus populiariojoje spaudoje ir internetinėje žiniasklaidoje pasirodė keletas publikacijų. Informacinį lauką ženkliai papildys ir ši tarptautinė konferencija, vyksianti Karolio universitete.

Baltarusijoje 2017 m. P. Skorina buvo minimas visais įmanomais lygiais. Jo atminimas pagerbtas itin gausiomis ir įvairiomis formomis: spektakliais, filmais, moksliniais ir populiariaisiais leidiniais, Skorinos knygų fotokopijomis, parodomis, seminarais ir konferencijomis. Iš pastarųjų minėtinas tarptautinis seminaras „Pranciškus Skorina – asmenybė, veikla, palikimas, dabarties įvaizdžiai“, kurį gegužės 24 d. Polocke surengė BNMA Centrinė mokslinė J. Kolaso biblioteka, ir tarptautinis kongresas „500 metų baltarusių spaudai“, kurį Minske rugsėjo 14–15 d. surengė Baltarusijos nacionalinė biblioteka.

P. Skorinos įvaizdis, *Rusėniškosios Biblijos* lingvistinis vertinimas, kitos jo atminimo dalys nebuvo visur vienodos. Imkime dvi pirmąsias. Mokslo duomenimis grindžiamuose pasakojimuose Skorina pristatomas kaip LDK pilietis ir rusėnas, kilęs iš Polocko. Dėl *Rusėniškosios Biblijos* kalbos pasisakoma įvairiai, nelygu kuria specialistų nuomone remiamasi (klausimas iki galo neišspręstas). Todėl nurodoma ir bažnytinė slavų, ir bažnytinė slavų su rusėniškais ar baltarusiškais elementais, ir rusėnų, ir netgi senoji baltarusių kalba. Tokios pažiūros būdingos per jubiliejinius metus viešintiems lietuvių, čekų, lenkų ir dalies baltarusių vertinimams.

Mokslo duomenų interpretacijomis grindžiamuose pasakojimuose P. Skorina pristatomas kaip baltarusis, o *Rusėniškoji Biblija* – kaip Šventasis Raštas, jo išverstas į baltarusių kalbą. Tokie vertinimai generavo daug kitokių interpretacijų. Skorina skelbtas „žmogumi, padovanojusiu baltarusių tautai knygą“ ir „stovėjusiu prie literatūrinės baltarusių kalbos ištakų“, „nuosekliu baltarusių kalbos reformatoriumi“ ir „tautos teisių vartoti gimtąją kalbą gynėju“, o su *Rusėniškąja Biblija* retkarčiais sieta visos Reformacijos pradžia. Tokios mintys jubiliejinais metais buvo garsiai reiškiamos pirmiausia Baltarusijoje. Tačiau ne tik joje. Įvairiuose užsienio miestuose taip Skoriną pristatinėjo oficialūs Baltarusijos asmenys, o kitų šalių specialistai ir žurnalistai, nušviesdami jų apsilankymus, kartojo jų mintis.

Be abejo, tokie vertinimai P. Skorinos asmenį ir darbus užkelia ant labai aukšto pjedestalo. Tokiu Skorina galima grožėtis, jis atrodo itin monumentalus, tačiau kartu – kitiems sunkiai pasiekiamas, nepaveikus nuolat besikeičiantiems laikui ir aplinkai. Kita vertus, tokiam jo įvaizdžiui nekenkia nė tos įžvalgos, kurias šiomet pareiškė įvairūs Lietuvos, Čekijos ar Lenkijos mokslininkai. „Lietuvis“, „čekas“ ar „LDK pilietis“ P. Skorina suteikia papildomų galimybių plėsti ir keisti jo įvaizdį, taigi leidžia jam ilgiau išlikti aktualiam ir reikalingam nūdienai.

Daiva Narbutienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (Vilnius, Lietuva)

**PARATEKSTO REIKŠMĖ KNYGOTYRAI:
S. BUDNO „KATEKIZMO“ ATVEJIS**

Filologijos moksluose naudojama paratekstų samprata gali būti taikoma ir knygotyroje. Parateksto sąvoka, apibūdinanti visą šalia pagrindinio teksto pateiktą rašytinę medžiagą, yra

talpesnė už knygotyroje įsigalėjusią marginalijos, tiesiogine (etimologine) prasme reiškiančios pastabą teksto paraštėje, sampratą. Tad įvairiose knygos ar kurio nors kito rašytinio dokumento vietose (ne tik paraštėse, bet ir priešlapyuose, viršeliuose, teksto pabaigoje ir t. t.) esantys įrašai – paratekstai – laikytini reikšmingu šaltiniu knygos istorijos tyrimams.

Laikantis tokio požiūrio pranešime aptariama vieno leidinio paratekštų prasmė. Tas leidinys – 1562 m. Nesvyžiuje išėjusio Simono Budno (apie 1530–1593) parengto „Katekizmo“ egzempliorius, saugomas Čekijos nacionalinėje bibliotekoje Prahoje. Knygos priešlapyje, kur lotynų kalba nurodytas leidinio pavadinimas, leidėjai, išleidimo vieta ir metai, pateiktas prierašas: „Conveniunt literae cum characteribus // Bibliorū Skorinae (*pabraukta*), Pragae (*pabraukta*), item (*pabraukta*) // Vilnae (*pabraukta*) impressorum“ (vertimas: *Literos atitinka Skorinos Biblijos knygu, išspausdintų Prahoje, po to – Vilniuje, spaudmenis*). Kadaisė šis egzempliorius priklausė S. Budno amžininkui – čekų jėzuitui Baltazarui Hostounskiui (Hostounský; apie 1534–1600). Tai liudija virš pratarmės esantis įrašas: „R. P. Balthasaro Hostouino“. Iškalbingi tame pačiame pratarmės puslapyje esantys kiti provenienciniai įrašai, liudijantys egzemplioriaus priklausymą Prahos jėzuitų kolegijos bibliotekai. Daroma prielaida, kad „Katekizmo“ egzempliorių B. Hostounskiui galėjęs padovanoti pats jo rengėjas S. Budnas. Anoniminio autoriaus įrašas „Conveniunt literae...“ laikytinas svarbiu liudijimu apie P. Skorinos spaudos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tradiciją XVI amžiuje ir tam tikrus kultūrinius to meto saitus, jungiančius LDK ir Čekijos raštijos kūrėjus.

Audinga Peluritytė-Tikuišienė
Vilniaus universitetas (Vilnius, Lietuva)

ŽODŽIO GALIA LITERATŪROJE IR ŠALIA JOS: SOVIETMEČIO PRADŽIA LIETUVOJE

Trys suskilusio Didžiojo pasakojimo diskursai – (1) SSSR socrealistinis oficialusis, (2) realiai nepasiekiamas išėivijos ir (3) uždraustas tremtinių ir partizanų – iki nepriklausomybės pradžios (~1988) gyvavo tik vos vos susiliedami, vos vos veikdami vienas kitą. Per naktį persirašytas Alfonso Nykos-Niliūno „Balandžio vigilijų“ tomelis tapo dviejų savaitinių Marcelijaus Martinaičio golgotų po KGB kabinetus pretekstu: tardomas, persekiojamas jis neišdavė, iš ko gavo ir kam davė paskaityti dar.

Tremtinių tekstai pirmaisiais pokario dešimtmečiais galėjo tapti asmeniniu bilietu į tremtį. Šių tekstų yra išlikusių, tačiau diskurso, esančio arčiausiai oficialaus SSSR meto, išliko nedaug ir savo laiku jis menkai darė įtaką bendrai meno atmosferai. Pavyzdžiui, Broniaus Krivicko raštų tomas pirmą kartą pasirodė tik 1993 m., pilnas raštų leidimas – 1999 m., o Broniaus Krivicko ir Dianos Glemžaitės poezijos tomelis – tik 2004 m.

Iki nepriklausomybės atgavimo galiojo ir be represinių pasekmių prieinamas buvo tik oficialus socrealistinis diskursas, kurį rėmė partinei nomenklatūrai pavaldi spauda. Iki šeštojo dešimtmečio pradžios itin ribotos lietuvių literatūros galimybės leido reikštis tik sistemai lojaliems žmonėms, tokiems kaip Juozas Baltušis, Eduardas Mieželaitis, o bendrą kultūros foną sudarė socrealistinį meną pavaduojantys totalitariniai monumentalaus meno kūriniai – tankų, leninų, agresyvių karių skulptūros viešosiose erdvėse, karinės tematikos tapybos darbai.

Šeštojo dešimtmečio viduryje, jau po N. Chruščiovo atlydžio, į lietuvių meną galėjo įžengti nauji literatūriniai vardai, nauji meno eksperimentai ir literatūros, ir skulptūros, ir dailės pasaulyje (Justinas Marcinkevičius, Vladas Vildžiūnas), o šių naujų galimybių fone besiformuojanti Ezopo kalba sukūrė precedentą atsirasti ir tokiems meno reiškiniams, kokius sukūrė poetų ir rašytojų – Marcelijaus Martinaičio, Sigito Gedos, Tomo Venclovos, Romualdo Granausko, tapytojų – Silvestro Džiaukšto ir Galinos Patrovos-Džiaukštienės – karta, ištisos šeštajame dešimtmetyje gimusios poetų ir dailininkų plejados karta (A. A. Jonyno, G. Patacko, A. Grybausko, V. Rubavičiaus ir Š. Saukos, H. Natalevičiaus ir kt.).

Bendros meno aplinkos veikiama literatūra 7-ojo ir 8-ojo dešimtmečio riboje iš esmės pasivijo prarastą Vakarų Europos modernizmo diskursą, nors ir su specifiniu Ezopo kalbos kodu ir verbaline kalba suvienijo totalitarinėje aplinkoje cenzūros persekiojamas svarbiausias laisvos asmenybės, laisvos tautos, prigimtinės kalbos idėjas.

Lina Pestal

Vienos universitetas (Viena, Austrija)

SODININKO PRANCIŠKAUS SKORINOS VARDAS AUSTRIJOS ARCHYVUOSE

Perėmęs Habsburgų paveldėtas žemes, karalius Ferdinandas I (1503–1564) ėmėsi gaivinti Vienos rūmų sodą ir kartu pradėjo kurti Prahos malonumų sodą. Malonumų sodo idėją jis parsivežė iš Ispanijos, kurioje gimė ir praleido savo pirmuosius 15 metų. Nuo 1526 m.

Ferdinandas I tapo Bohemijos karaliumi, tačiau Prahoje jis reziduodavo sporadiškai, tik kelias savaites ar mėnesius. Ryšiui su Prahos tarnybomis palaikyti buvo vykdomas intensyvus ir labai išsamus susirašinėjimas.

Išlikę istoriniai Sant Germainen Laye konvencijos pasirašymo Prahoje dokumentai iki 1920 m. gegužės 18 d. buvo laikomi Vienoje. Šia sutartimi Austrija įsipareigojo pasidalyti archyvine medžiaga su Čekoslovakija, t. y. Bohemijos istorija nuo XII a. iki 1848 m. turėjo būti perduoti Čekoslovakijos valstybei. Dėl šios priežasties didžioji dalis XVI a. dokumentų šiandien yra Čekijos nacionaliniame archyve. Vis dėlto dalis XVI a. dokumentų šiandien saugomi ir Austrijos valstybės archyve, kuriame integruotas ir finansų archyvas [Hofkammerarchiv]. Šiame archyve yra ir XVI a. dokumentų – susirašinėjimas tarp karaliaus rūmų Vienoje ir Prahos tarnybų, daugiausia finansiniais reikalais.

Prahos karališkojo sodo sodininku Ferdinando I 1535 m. gegužės 22 d. raštu buvo paskirtas Pranciškus Skorina. Ferdinando nurodymu Skorina turėjo užveisti Viduržemio jūros regiono augalus, taip pat ir citrusinius vaismedžius. Sodininko pareigas Skorina ėjo ketverius metus. Prahos tarnybos buvo nepatenkintos jo darbu, skundėsi karaliui ir Ferdinandas I 1539 m. liepą Skoriną atleido iš sodininko pareigų.

Meno istorikė Hilde Lietzmann savo knygoje „*Irdische Paradiese. Beispiele höfischer Gartenkunst der 1. Hälfte des 16. Jahrhunderts*“ (2007) nurodo istorinius dokumentus, kuriuose vyksta susirašinėjimas tarp Vienos ir Prahos. Šiuose dokumentuose – *Boemisches Gedenkbuch 302* [liet. *Bohemijos atminimo knyga*] – minimas tuometinio Prahos sodininko vardas.

Pranešime pristatomos ištraukos iš *Boemisches Gedenkbuch 302* – XVI a. archyvinių dokumentų, saugomų Austrijos valstybės archyve, kuriuose galimai kalbama apie Pranciškų Skoriną, kai jis dirbo Prahos karališkojo sodo sodininku.

Raimonda Ragauskienė

Lietuvos istorijos institutas (Vilnius, Lietuva)

Lietuvos edukologijos universitetas (Vilnius, Lietuva)

XVI A. LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS BAJORIJOS PRIVAČIUOSE ARCHYVUOSE KAUPŲ DOKUMENTŲ KALBA

Pranešime apibrėžiama privačių XVI a. LDK bajorijos archyvų sąvoka. „Privačiais bajorijos archyvais“ vadinama atskirų asmenų – LDK bajorijos – kaupų ir saugotų visų dokumentų visuma (mažiausiai keli dokumentai). Tyrimo duomenys gauti išnagrinėjus išlikusių

privačių archyvų ar jų fragmentų medžiagą. Rinkiniai mus pasiekė gerokai sumažėję ar didžioji jų dalis pražuvo, todėl vieni svarbiausių tyrimo šaltinių tampa serijiniai viešųjų dokumentų rinkiniai: įvairių LDK pavių teismų medžiaga ir plati XVI a. Lietuvos Metrikos aktų informacija.

Privačių archyvų kūrimasis glaudžiai siejasi su bendrais rašto kultūros pokyčiais senojoje Lietuvoje. Ankstyvosios dokumentų saugyklos atsirado vasalinėse, prie Lietuvos jungiamose rusų žemėse, kur raštija puoselėta nuo XIII a. Priėmusi krikštą LDK padarė kokybinį šuolį rašto kultūroje. Nuo XV a. pab. Lietuvoje egzistavo „raštinė kultūra“, bent žemiausiu lygmeniu kėlusį Lietuvą ant Europos kultūros laiptelio. Tik XVI a. vid. LDK įvyko kokybinis ir kiekybinis lūžis rašto kultūros procese, dokumentų poreikis ypač išaugo. Dokumentų kultūros brandą žymėjo Lietuvos Statutų atskiri straipsniai, nors archyvams tinkamų patalpų statybos prasidėjo tik XVII a. pradžioje.

Nuo rašto kultūros pokyčių priklausė sukauptų dokumentų rinkinių dydžiai. Didikų archyvus sudarė iki kelių dešimčių skrynių, o neturtingų bajorų archyvuose kartais saugoti vos keli raštai. Tarp ankstyviausių turėtų dokumentų buvo XIV a. pab.–XVI a. pr., daugiausia Vytautinių–Žygimanto Senojo laikų raštai. Ryškiausias rinkinius apibūdinantis bruožas – pragmatiškumas, daugiausia dėmesio skiriama einamiesiems dokumentams. Tai iš esmės teisinių-valdų dokumentų rinkiniai.

XVI a. neturėta profesionalių archyvarų. Didžiausias krūvis tvarkant archyvus teko dvarų ir valdų pareigūnams. Nuo šimtmečio vidurio didikų dvaruose jau veikė išplėtos privačių raštinių struktūros. Vesta vidaus raštvedyba, vykdyta pradinė kanceliarijas pasiekusių dokumentų apskaita, sekretoriai specializavosi dirbdami su korespondencija, išdo ir valdų pareigūnai – rašydami ir tvarkydami ūkinę-teisinę dokumentaciją. Buvo rašomi įvairaus tipo registrai, nors registravimo darbai nevyko nuolat ir vyko ne visuose dvaruose.

Dvaruose vesta raštvedyba ir gaunami einamieji dokumentai kalbiniu požiūriu buvo įvairūs. Visą šimtmetį dominuojančias pozicijas išlaikė rusėnų kalba. Ja surašyti dokumentai netgi nebeminimi bajorijos dokumentų registruose, išskiriamos tik kitos kalbos, pvz., lotynų. Šios kalbos poreikis išliko minimaliai stabilus. Nuo XVI a. vidurio korespondencijoje daugiau vartota lenkų kalba.

Regina Rinkauskienė
Lietuvos edukologijos universitetas (Vilnius, Lietuva)

XIX AMŽIAUS RELIGINIAI TEKSTAI RYTŲ AUKŠTAIČIŲ PATARME: MORFOLOGINIS ASPEKTAS

Pranešime kalbama apie XIX amžiaus religinius tekstus, parašytus rytų aukštaičių patarme. Gilinamasi į keleto to meto raštijos atstovų (Kazimiero Michnevičiaus-Mikėno, Antano Kitkevičiaus, Andriaus Benedikto Klungio, Lauryno Bortkevičiaus, Mykolo Cerausko, Mykolo Smolskio, Tado Lichodzejausko, Henriko Balevičiaus) kūrinų kalbą. Daugelis religinių tekstų versti iš lenkų kalbos. Vienintelis originalus darbas – Tado Lichodzejausko pamokslas „Gailus atminimas“. Visi šie tekstai nėra grynai tarmės požiūriu.

Pranešimo tikslas – apžvelgti rytų aukštaičių patarbei būdingas morfologijos ypatybes, kurios vyrauja minėtų autorių tekstuose.

Iš dažniausiai pasitaikančių rytų aukštaičių morfologijos ypatybių galima minėti šias: iliatyvo formų vartojimą (*tumsiben inmes* 125₂₀ (MS); *Ir danguósna ataduótu* 227₁₆ (AK); *isz wiena kitan griekan brienda* 17₁₄ (TL)); dviskaitines galininko ir daugiskaitos naudininko formas (*tas du jungu pasumde* 30₁₈ (KMM); *kurs Kunigam ir wirešniemis židu atsakiej* 7₁₀ (ABK); *tieyp mum kalba Rasztas Szwintas* 25₂₅ (MS)); prielinksnių vartojimą su naudininku (*reykie turieties iki galuy* 61₁₀ (HB); *fedi po deafziney Diewo* 15₁₁ (MC1); *turiedami prie sawa bažnicziew Kunigu* 9₂₆ (TL)); tarmines veiksmažodžių tariamosios nuosakos formas (*apsipilczie* 12₁₃ (HB); *palikczia* 72₆ (KMM)); siekinio vartojimo atvejus (*ejni atsiilsetu* 47₂₁ (KMM); *nuweja gułtu* 57₁₁ (MS)).

Christiane Schiller
Berlyno Humboldtų uniuersitetas (Berlynas, Vokietija)

JOHANNO CHRISTOPHO GOTTSCHEDO INDĖLIS Į LIETUVIŠKŲ KNYGŲ SPAUSDINIMĄ

Judyčiuose netoli Karaliaučiaus gimęs Johannas Christophas Gottschedas (1700–1766) laikomas viena ryškiausių ir įtakingiausių vokiečių Švietimo epochos asmenybių. Leipzigo universitete jis dirbo poetikos, logikos ir metafizikos profesoriumi, buvo veiklus daugelio mokslinių draugijų narys ir gausybės žurnalų leidėjas. Ypač reikšmingi jo nuopelnai vokiečių literatūros istorijai ir vokiečių teatro reformai. Gottschedo vokiečių kalbos gramatika turėjo didelę įtaką bendrinės vokiečių kalbos formavimuisi.

Iki šiol beveik nežinomas Johanno Christopho Gottschedo domėjimasis lietuvių ir senųjų prūsų kalba, taip pat ir raginimas leisti lietuviškas knygas. Trumpa nuoroda apie tai yra tik 1967 m. Romoje išėjusioje Igno Skrupskelio knygoje *Lietuviai XVIII amžiaus vokiečių literatūroje*. Skrupskelio informacijos šaltinis – Gottliebo Krause's knyga *Gottsched und Flottwell, die Begründer der Deutschen Gesellschaft in Königsberg* (Leipzig, 1893), kurioje remtasi ir Leipzigo mokslininko korespondencija su Karaliaučiaus universiteto profesoriumi Coelestinu Christianu Flottwellu. Johanno Christopho Gottschedo korespondencijos kritinis leidimas *Johann Christoph Gottscheds Briefwechsel. Historisch-kritische Ausgabe*, rengiamas vykdant ilgalaikį Saksonijos mokslų akademijos Leipzige projektą, mokslo visuomenei padarė prieinamą ne tik Gottschedo susirašinėjimą su Flottwellu, bet ir Flottwellui tarpininkaujant vykusį susirašinėjimą su kitais asmenimis Karaliaučiuje, tarp jų ir Karaliaučiaus spaustuvininko Johanno Friedricho Reußnerio našle Maria Eleonora Reußner.

Remiantis 1743–1748 m. korespondencija, pranešime atskleidžiamos 1745 m. lietuvių giesmyno *Iß naujo pérweizdėtos ir pagėrintos Giesmjû=Knygos* leidimo detalės, taip pat Karaliaučiaus vokiečių draugijos iniciatyva tirti lietuvių ir senųjų prūsų kalbą.

Olga Shutova
(Prancūzija)

***BIBLIA RUTHENICA: БИВЛИЯ РУСКА ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ.
ВЗГЛЯД ИЗ ЕВРОПЫ, 16 – НАЧ. 18 ВВ.***

Сегодня достаточно очевидной представляется тенденция, связанная с уточнением, ре-интерпретация и даже пересмотром источников «классической» скоринианы. Её общим знаменателем зачастую является стремление переосмыслить эти источники в контексте их создания и сравнить с им подобными. Поскольку даже краткое рассмотрение деталей расположения и композиции знакомого всем портрета Скорины указывает на то, что сам Скорина отчётливо видит себя в контексте европейской традиции знания, вполне логичным представляется попытаться искать «следы» Скорины не только в славянском, но и в европейском письменном наследии.

В качестве одного из таких «следов» рассматривается фрагмент труда французского историка и библиофила Жака Лелонга *Bibliotheca sacra* (Париж, 1702 и

1709), рассказывающего о существовании *Biblia Ruthenica*. Устанавливая его истинный источник, мы можем проследить и историографические связи.

Обосновывается вывод о том, что Пьетро Пауло Вержерио не только видел рутенскую Библию Скорины в Вильнюсе и советовал её шрифты в качестве модели для кириллической печати словенского издателя Примуса Трубера, но и подчёркивал связь своей книгоиздательской деятельности с нею – как часть одного просветительского проекта.

Pavel Štoll

Karolio universitetas (Praha, Āekija)

WORK OF THE CZECH AND LATVIAN UNITY OF THE BRETHERN AND ITS LITERARY REFLECTIONS

This paper focuses on the Unity of the Brethren (the Herrnhuterian movement) and its echoes in the Czech literature compared with the Latvian situation. First, some parallels are made in the Czech and Latvian Unity of the Brethren: both came into being under complex social and religious conditions (the Czech Unity of the Brethren was founded in 1457 or 1458, the Herrnhuterian movement began to operate in Livonia in 1729), were persecuted and produced ternary religious and social structures. Unlike the Czech Unity of the Brethren, which was banned from the Thirty Years' War until 1861, the Latvian Herrnhuterian movement actively participated in the preparations of the national revival and, in the 19th century, heavily influenced Latvian culture.

Czech Unity of the Brethren experienced its golden age before the Battle of White Mountain (1620) when it significantly contributed to the Czech culture. The Unity of the Brethren developed the traditions of lay spiritual songs established already by Jan Hus. This tradition was known also to Martin Luther and some of the Czech songs were included also in Herrnhuterian German hymn-books. It is therefore likely that some of them were also translated into Latvian, however, they have not been found so far. Another significant work of the old Unity of the Brethren was the Czech translation of the complete text of the Bible from the original languages (the Bible of Kralice, 1579–1594). The most widely known personage of the Czech Unity of the Brethren was its last bishop, Jan Amos Komenský (1592–1670), one of the greatest Czech thinkers, theologians, philosophers, pedagogues and writers.

In the 19th century, the society only gradually started to be again aware of ideas of the Unity of Brethren, mainly thanks to historians František Palacký, Pavel Josef Šafařík and the later Czechoslovak president, Tomáš Garrigue Masaryk. Out of the representatives of the National Revival, it was František Vladislav Hek who had the closest contacts with Herrnhut: he translated documents of the Czech Unity of the Brethren into German for the archive in Herrnhut. The Unity of the Brethren influenced some of the classics of Czech literature, for example fiction writers such as Karolina Světlá, Teréza Nováková, Josef Holeček, Jan Karafiát, Vladislav Vančura and more. They are mostly tertiary texts, thus without explicit reflection of the Unity of the Brethren. Some works by these authors are typologically close to those written by Latvian writers Kaudzīte brothers, Jānis Poruks, Rūdolfs Blaumanis, Jūlijs Vecozols and others. Some of these similarities have been identified also by an expert on Czech literature, Marta Grimma.

In Czech literature, it is the primary texts of the Unity of the Brethren from the era before the Battle of White Mountain that are of the biggest importance while Latvians have significant secondary texts on the Unity of the Brethren (Kaudzīte brothers, Jānis Poruks, Jūlijs Vecozols, Arturs Baumanis and others). Czech literature does not have such monumental literary works on the Unity of the Brethren as is the novel trilogy by Arturs Baumanis.

Sergejus Temčinas

Lietuvių kalbos institutas (Vilnius, Lietuva)

KAIP SKORINA CITAVO BIBLIJĄ (EVANGELIJAS IR PSALMYNĄ)

Tarp šiuo metu žinomų Skorinos leidinių Evangelijų nėra, bet vis dėlto galima nustatyti, kokio tipo (kurios redakcijos) buvo jo naudotas Evangelijų tekstas, nes savo pratarėse įvairioms Biblijos knygoms jis neretai citavo Evangelijas: Mato (15 citatų), Morkaus (2 citatos), Luko (7 citatos) ir Jono (13 citatų), iš jų 7 citatos yra ilgesnės negu vienas posmas. Palyginus Mato ir Jono evangelijų citatas (t. y. 28 iš 37 Evangelijų citatų) su egzistuojančiais Evangelijų teksto, esančio bažnytine slavų kalba rašytuose kiriliniuose rankraščiuose, kritiniais leidimais paaiškėjo, kad Skorina gana tiksliai citavo Šventąjį raštą, turėdamas po ranka Atono kalne XIV amžiuje atliktos antrosios (vadinamos B) redakcijos rankraštį. Su šia redakcija Skorinos citatos sutampa labiausiai: 18 (iš 42) kartų Jono ir 15 (iš 25) kartų Mato evangelijose.

Šių dviejų evangelijų duomenimis, maždaug pusė Skorinos surašytų citatų neturi atitikmenų ištirtuose bažnytine slavų kalba rašytuose rankraščiuose. Tokia situacija susiklosčiusi dėl dviejų priežasčių. Pirma, Skorina šiek tiek adaptavo Šventąjį Raštą, pritaikydamas jį prie savo autorinio teksto: įdėdavo savo žodžių (taip pat pagalbinių), pakeisdavo kai kurias formas sinoniminėmis ir pan. Tai buvo įprasta anuometinė praktika. Antra, retkarčiais Skorina atskirus bažnytinės slavų kalbos žodžius pakeisdavo rusėniškais atitikmenimis, t. y. padarydavo savo cituojamą Biblijos tekstą kiek suprantamesnį. Vis dėlto ši išvada dėl Evangelijų citavimo yra hipotetinė, nes Skorinos naudotas Evangelijos tekstas lieka nežinomas, nors jo redakcinė priklausomybė visiškai aiški. Todėl jį reikia papildomai verifikuoti. Tai patogų padaryti panaudojant Psalmyno tekstą – jis buvo du kartus Skorinos išspausdintas: atskiru leidiniu (Praha, 1517) ir Mažosios kelionės knygelės (Vilnius, apie 1522) sudėtyje.

Savo knygų pratarmėse Skorina citavo Psalmyną 13 kartų (4 kartus daugiau negu vieną posmą). Šios citatos iš esmės sutampa su paties leidėjo spausdintu tekstu. Vieną kartą jo citata sutampa vien su Prahos leidiniu (Vilniaus leidinys nuo jų kiek nutolsta). Du kartus Skorinos cituojamas tekstas turi rusėniškų žodžių vietoj bažnytinių slavų kalbos leksemų, esančių jo paties dukart išspausdintame Psalmyme. Be to, yra bent vienas cituojamojo teksto adaptavimo atvejis.

Taigi Psalmyno citatos visiškai patvirtina Evangelijos teksto tyrimo rezultatus. Šventasis Raštas cituotas ne iš atminties, o iš rašyto šaltinio. Citatos buvo adaptuojamos autoriniam tekstui. Bet svarbiausia išvada ta, kad Skorina retkarčiais leido sau įterpti į savo citatas rusėniškus žodžius net tais atvejais, kai to nedarė spausdindamas patį Biblijos tekstą. Taigi šiek tiek palankesnės rusėnų kalbai buvo Skorinos rašytojo, o ne Skorinos leidėjo, kalbinės nuostatos. Būdamas leidėjas, Skorina labiau laikydavosi bažnytine slavų kalba rašytų originalų.

Jana Uhrinová
Karolio universitetas (Praha, Čekija)

SKORINA SODININKAS

Pranešime išsamiai gvildenamas antras Pranciškaus Skorinos gyvenimo Prahoje laikotarpis (1535 V 22–1539 VII 21), kai LDK švietėjo pastangomis buvo kuriamas Prahos pilies Karališkasis sodas – pirmas renesansinis ir seniausias išlikęs sodas Čekijoje.

Atskleidžiamos konkrečios aplinkybės, kai P. Skorinos, o paskui ir jo įpėdinių pastangomis XVI a. Prahoje atsirado garsus itališkojo stiliaus gamtos ir architektūros paminklas.

Asta Vaškeliėnė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (Vilnius, Lietuva)

Lietuvos edukologijos universitetas (Vilnius, Lietuva)

APŠVIETOS IDEJOS IR HUMANITARINIO UGDYMO KAITA LIETUVOS PIJORŲ MOKYMO PROGRAMOJE

Pranešime susitelkiama prie dviejų XVIII a. antrosios pusės dokumentų, apibrėžiančių švietimo reformos gaires ir turinį.

Vienas iš jų – Lenkijos pijorų mokyklų reformos iniciatoriaus Stanisława Konarskio veikalas *Ordinationes Visitationis Apostolicae* (1753), kuriame buvo detalai aptarti reformuotos pijorų mokymo programos ypatumai, tarp jų ir humanitarinio mokymo specifika. Šis darbas žymi neabejotinai svarbų žingsnį keičiant visuomenės mentalitetą ir ugdant pilietišką Apšvietos epochos žmogų.

Antrasis pranešime aptariamas darbas – Lietuvos pijorų provincijos mokymo nuostatai *Methodus docendi pro Scholis Pius provinciae Litvaniae*, išleistas Vilniaus pijorų spaustuvėje 1762 m. Lenkų mokslinėje historiografijoje įsitvirtinusi nuomonė, kad Lietuvos provincijos pijorai oficialiai nepriėmė Konarskio mokyklų reformos, tačiau ir nepajėgė jai pasipriešinti (Stanisław Biegański, 1898; Adam Pitala, 1993 ir kt.). Ši teiginį grindžiant daugiausia abiejų nuostatų turinio panašumu, už žvalgos lauko lieka specifinės istorinės aplinkybės ir kultūrinė to meto situacija.

Pranešime siekiama, pirma, neginčijant fakto, kad *Methodus docendi* vis dėlto buvo Konarskio *Ordinationes Visitationis Apostolicae* adaptacija, o ne originalus darbas, atkreipti dėmesį į lietuviškųjų nuostatų radimosi aplinkybes ir tikslingumą. Antra, lyginant Konarskio *Ordinationes Visitationis Apostolicae* ir Lietuvos pijorų *Methodus docendi*, išanalizuoti, kaip atnaujinta humanitarinio mokymo programa koreliavo su jėzuitų *studia humaniora* tradicija, koks vaidmuo teko retorikai ir su ja susijusiai proginei kūrybai atsiliepiant į esminius Apšvietos epochos lūkesčius.

Gytis Vaškėlis

*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (Vilnius, Lietuva)
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (Vilnius, Lietuva)*

DIENRAŠTIS „VILNIAUS ŽINIOS“ IR JO ŽINIA „IŠ VILNIAUS“

Pranciškaus Skorinos Vilniuje pradėta spausdinimo tradicija turi daug tęsinių ir naujausioje Lietuvos istorijoje. Vienas iš tokių epizodų – knygų leidybos, spausdinimo ir per sieną nelegaliai knygnešių gabentų knygų istorija spaudos draudimo laikotarpiu (1864–1904 m.) ir procesai, vykę po šio draudimo panaikinimo.

Vienas iš svarbesnių šio sąjūdžio dalyvių yra Petras Vileišis. Kelių inžinierius, kapitalistas ir mecenatas kartu buvo ir leidėjas, o vėliau ir spaustuvininkas, greta savo tiesioginio darbo – tiltų statybos ir geležinkelių tiesimo – siekęs išnaudoti visas legalias ir nelegalias galimybes leisti knygas lotynišku šriftu. Draudžiamuoju laikotarpiu jis išleido per 50 knygų, o 1904 m. gegužės mėn. panaikinus draudimą, tuoj pat nedelsdamas įsteigė pirmąjį Vilniuje lietuviškų knygų knygyną, spaustuvę ir pirmąjį dienraštį lietuvių kalba „Vilniaus žinios“.

Už tiltų ir geležinkelių statybos darbus Petras Vileišis buvo apdovanotas valstybiniu ordinu. Tai reiškė, kad caro valdžios buvo vertintas ir laikytas patikimu imperijos valdiniu. Tuo pat metu jis nelegaliai rašė, vertė ir nelegaliai spausdino knygas už Rusijos imperijos sienos, šalia esančioje Mažojoje Lietuvoje, o vėliau ir JAV.

1904 m. gruodžio mėn. Petro Vileišio spaustuvėje Vilniuje pasirodė pirmasis „Vilniaus žinių“ numeris. Tai nebuvo tradicinis miesto žinių laikraštis. O ir lietuvių Vilniuje buvo vos keli šimtai. Laikraščio ekspedicija siekė tolimiausius kraštus, kur tuo metu gyveno caro valdžios po pasaulį išmėtyti lietuviai: tai daugybė taškų tuometinėje Rusijos imperijoje, įvairiose Europos vietose, JAV. Tai buvo žinia „iš Vilniaus“ – prieš gerą šimtą metų „pasidalintos“ politinės Lietuvos senosios sostinės, kad lietuvių kalba, kurią Rusijos akademikai XIX a. pabaigoje humanitariniais sumetimais jau skubėjo užrašyti kaip mirštančią, ir lietuviai, išlaikę savo istorinę atmintį ir sumanę sugrįžti į savąją istorinę sostinę ir ją atsiimti, yra gyvi ir turi savų siekių.

„Vilniaus Žinios“ sugebėjo atlikti daug gerų darbų: sušaukti delegatus į Didįjį Vilniaus Seimą 1905 m. lapkritį ir, caro valdžiai nespėjus susigaudyti, per naktį išplatinti jo nutarimus ar sukviesti išsibarsčiusius lietuvius menininkus į Pirmąją lietuvių dailės parodą 1907 m. sausio–vasario mėn. Petro Vileišio ką tik pastatytą rūmų salėse.

Nors laikraštis su pertraukomis gyvavo vos keletą metų, o jo leidybą nuolat komplikavo lėšų trūkumas, dienraščio reikšmė atsikuriančiai Lietuvai buvo neabejotina. Vėliau šio laikraščio pagrindu įsikūrė „Lietuvos žinios“, estafetę perėmė kiti politiniai ir kultūriniai periodiniai leidiniai, bet Petro Vileišio Vilniuje leistas dienraštis išliks vienu svarbiausių nepriklausomybės šauklių, XX a. pradžioje Lietuvos atgimimo istorijos subjektu, vedusiu į Nepriklausomybės atkūrimą.

Nad'a Vaverová
Karolio universitetas (Praha, Čekija)

ROOT *VEL IN LATVIAN FOLKSONGS**

Indo-European root *vel** and its possible connection with multiple semantic fields has been discussed by etymologists several times. The first to point out the important link to Baltic data was J. Dobrovský and this idea was subsequently used in Roman Jakobson's research. Since R. Jakobson's article the Baltic data is included in etymological research, nevertheless, there is a lack of more precise folkloristic analyses. The paper aims to analyse the abovementioned root within the framework of Latvian folksongs.